

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 47 Volume: 9 Issue: 47

Aralık 2016 December 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

AKSARAY-ALAY HAN'DAKİ ÇİFT GÖVDELİ ARSLAN FİGÜRÜNÜN GİZEMİ AKSARAY-ALAY HAN'S DOUBLE-BODY LION FIGURINE MYSTERY

Deniz GÜMÜŞ*
Gamze KARAMAN**

Öz

Bu çalışma, Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın Aksaray'da yaptırmış olduğu Alayhan Kervansarayındaki çift gövdeli tek başlı arslan figürü odaklıdır. Her yapı, her eşya vb. şeyler maddi kültürün bir ürünüdür ve bu ürünler ait olduğu uygarlığın kültürel özelliklerini taşımaktadır. Selçuklu Devleti, sahip olduğu bölgenin mimarisinde süs unsuru olarak hayvan tasvirlerine sıklıkla yer vermiştir. İslamiyet'in kabulünden sonrada farklı mimari eserlerde hayvan tasvirlerinin görüldüğü gözlenmiştir. Selçuklular, özellikle sembol olarak arslan kabartmalarına geniş bir yer vermiştir. Bu çalışmada II. Kılıç Arslan tarafından Aksaray'da yaptırılan Alay Han kervansarayında görülen çift gövdeli tek başlı arslan figürünün sadece bu kervansarayda var olmasının nedenlerini araştırılmıştır. Selçuklu Devleti döneminde yaptırılan diğer mimari eserlerde bu sembolün görülmemesi dikkatimizi çekmiş olup, çalışmada bu sembolün burada olmasının nedenleri üzerine ortaya koymuş olduğumuz fikirler ile değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu Sanatı, II. Kılıç Arslan, Alayhan, Aksaray, Arslan Figürü.

Abstract

This study was conducted in Seljuk Sultan II. Kılıç Arslan's Aksaray'da Alayhan caravanserai in the double-body single-headed lion figure is focused. Every building, every article etc. Things are a material cultural product and these products carry the cultural characteristics of civilization to which they belong. The Seljuk State has often included animal depictions as ornamental elements in the architecture of the region it has. Later on in recognition of Islam, animal depictions of different architectural works were observed. The Seljuk's, especially as a symbol, gave a large place to the lions reliefs. In this study II. The reason why the single-headed lion figurine seen in Alay Khan caravanserai built by Kılıç Arslan in Aksaray only existed in this caravanserai. In the other architectural monuments built during the Seljuk State, this symbol has not been seen, and in the study, the reasons why this symbol is here were evaluated with the ideas we have put forward.

Keywords: Seljuk Art, II. Kılıç Arslan, Alayhan, Aksaray, Lion Figure.

1. GİRİŞ

Kapadokya bölgesinin göz alıcı kentlerinden biri olan Aksaray; İhlara Vadisi, İpek Yolu, Tuz Gölü, Hasandağı, antik kentleri, tarihi yapıları, yeraltı şehirleri ve termal merkezleri ile kültürel zenginliklerin bir araya geldiği nâdide şehirlerden birisidir.

Pers dilinde "Güzel Atlar Ülkesi" anlamına gelen Kapadokya, bölge olarak Aksaray, Nevşehir, Niğde, Kayseri ve Kırşehir illerinin kapladığı alanın birleşimi olarak tanımlanır. Aksaray ve çevresinin tarihi, çevresindeki höyüklerde yapılan kazılar ve buluntulara göre Neolitik Döneme kadar inmektedir (Anonim, 1982-83: 6173,6233). Antik Dönemde "Garsaura" adıyla tanınan şehrin, M.Ö. 3000 yıllarında önemli Hitit merkezlerinden "Kursaura" ile aynı yer olduğu kabul edilmektedir. Son Kapadokya Kralı Archelaos tarafından yeniden kurularak krallığın başkenti yapıldıktan sonra "Archelais" adı ile anılmaya başlamıştır (Ramsay,1960: 314). Ayrıca, Aksaray'ın kaynaklarda Ankara-Bor arasındaki konumu ile uyum içinde olmasından ve Archelais'in bir su ile beslendiği yolundaki bilgilerinden yola çıkarak "Antik Archelais" olduğu belirtilir (Leake, 1842: 75).

Kapadokya Kralı Archelaos şehre büyük önem vermiş ve geliştirmiştir. Şehrin Roma İmparatorluğuna geçmesinden sonra, Roma İmparatoru Cladius zamanında şehir Roma kolonisi olmuş ve adına "Colonia Archelais" denilmiştir (Şimşirgil, 2016: 169).

İbn-i Battuta'nın Büyük Dünya Seyahatnamesi'nde Aksaray için Bilâd-ı Rûm'un en güzel ve en sağlam şehirlerinden biri olduğundan bahsedilmiştir. Her yanı akarsular ve bağlar ile çevrili, zarif halı ve kilimlerinin ise dünyada bir benzerinin olmadığı anlatılmıştır (İbn-i Battuta (Çev. Mehmet Şerif, 1914: 342).

* Öğr. Gör. Aksaray Üniversitesi Güzelyurt Meslek Yüksekokulu, denizgumus@aksaray.edu.tr

** Öğr. Gör. Aksaray Üniversitesi Güzelyurt Meslek Yüksekokulu, karamangamze3@gmail.com

Fotoğraf No: 1 Eski Fotoğraflarda Aksaray.

(Ahmet Çamlı, Aksaray Eski Fotoğrafları, 13.11.2016, www.aksaray.com.tr).

Aksaray 1077 yılında Anadolu Selçuklu Devleti topraklarına katılmıştır. 1080 olayları sırasında Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın Konya ve Aksaray hükümdarı olarak adı geçmektedir (Oral, 1962: 223-240). Sultan Mesut'un 1155 yılında ölümü üzerine oğlu II. İzzeddin Kılıçarslan Anadolu Selçuklu tahtına oturdu (Sevim ve Y. Yücel, 1989: 97-100). II. İzzeddin Kılıç Arslan 1170'de yeniden kurduğu Aksaray'da kendisine bir saray, askerlerine meskenler inşa ettirirken, şehirde camiler, medreseler, hamamlar, zaviyeler, han ve çarşılar yaptırmıştır (Turan, 1984: 233).

Tarihi İpek Yolu'nun Aksaray'dan geçmesi nedeniyle, yol üzerinde seyyah ve kervanların yeme içme, barınma ve güvenliklerinin sağlanması amacıyla hanlar ve kervansaraylar yaptırılmıştır. Selçuklular Dönemi'nde, doğu batı güzergâhında ve her biri birer günlük mesafede olacak şekilde yaklaşık 20 km. aralıklarla inşa edilen bu hanlar ve kervansaraylar, Selçuklu mimarisini en iyi yansıtan yapılardandır. Aksaray'da bu dönemde yapılan şaheserlerden dört tanesi günümüze ulaşmıştır. Bunlar Sultanhanı, Ağzıkarahan, Öresin Han (Tepesidelik Han) ve Alayhan'dır (Kaya, 2009: 3-5).

2. ALAY HAN- ALAYHAN

Alayhan; Aksaray'a 40, Nevşehir'e 35 km. uzaklıkta olup, Aksaray- Nevşehir karayolu üzerinde, yakınında ki köyün 2-3 km. doğusundaki Han Yaylası mevkiindedir.

Fotoğraf No:2 Alayhan'ın Karayolu Üzerinden Görünümü.

Sanat tarihçilerine göre Alayhan, II. Kılıç Arslan devrinde (1155-1192) veya XIII. yy.ın ilk çeyreğinde inşa edilmiştir. Ayrıca kervansaray, II. Kılıç Arslan tarafından 1192 yılında yaptırılmış olup, Anadolu'da ilk Sultan Hanı olarak bilinir (Özgüç-Akok, 1957: 140). Sönmez, Alay Han'ın Selçukluların Anadolu'da inşa ettirdikleri ilk han olduğunu, kitabesi olmadığı için Sultan II. Kılıç Arslan zamanına (1155-1192) yerleştirilmesine sebep olduğunu" yazar ve taç kapı üzerindeki kitabeyle dayanarak, kitabede adı geçen ustanın, Konya Alaeddin Camisi'nin mimarı H.550/M.1155 tarihli minberi yapan Üstad el-Hac Mengüberti el Hılâtî olabileceği" ihtimalini belirtir (Sönmez, 1989: 184-185).

Kervansaray, tarihi kaynaklarda ise "Pervane Kervansarayı" günümüzde "Alay Han", "Alayhan" isimleriyle bilinmektedir. İbn-i Bibi, I. Alaeddin Keykubat dönemiyle ilgili bilgi verirken, "Pervane Kervansarayı" dediği Alay Han'ın Sultan Hanı (Alaeddin Kervansarayı) ve Ağzıkara Han'dan daha evvel yapıldığını söyler. Yine İbn-i Bibi günümüzde Alayhan diye isimlendirilen yapıdan Pervane Ribatı diye söz etmektedir (İbn-i Battuta (Çev. Mehmet Şerif)1914: 131).

Aksaraylı Kerim-üd-din Mahmud Moğollar döneminde Aksaray'dan geçen olayları anlatırken aynı yapıdan "Pervane Kervansarayı" diye bahseder (Kerim-üd-din Mahmud (Çev. M. Nuri Gençosman, Yazan: F.N. Uzluk, 1943: 207). Aksaray'la ilgili mahalli kaynaklarda "Danışmend Oğullarından Yağıbasan Bey'in oğlu Zahüriddin Pervane tarafından yaptırılıp ismine de Pervane Kervansarayı olabileceği belirtilmektedir

(İbn-i Bibi, (Çev. N.Gençosman),1941: 88-72- Kerim-üd-din Mahmud (Çev. N.Gençosman- F.N.Uzlu, 1943: 207).

Hanın kimin tarafından yaptırıldığı, neden ve ne zaman Alay Han- Alayhan adını aldığı belli değildir. Bu konuda kaynaklar, "Alayhan ismini yakınında bulunan köyden aldığı, köyün adının Kanuni ve III. Murad devri tapu defterlerinde *Alayî* şeklinde geçtiğini, bu kelimenin daha sonraları *Alay* şeklini aldığı ve yakınındaki hana nisbetle Alayhan denildiği" belirtilmektedir (Konyalı, 1974: 1104).

Kurt Erdmann, "*Das Anatolische Karavansaray Des 13 Jahrhunderts*" adlı kitabında yapının batısında yan hizmetler için kullanılan bir binanın varlığından söz etmektedir. (Erdmann, 1961:8). Tüm bunlardan da yapının külliye halinde yapıldığı anlaşılmaktadır (Deniz, 2007: 51).

Aksaray-Nevşehir karayolu üzerinde bulunan Alay Han, eğimli bir arazi üzerinde yer almaktadır. Kervansaray, restorasyon çalışmaları ile tekrar günümüze kazandırılmıştır. Yapılan restorasyon ve kazı çalışmaları sırasında, kervansarayın alt tarafında birtakım yapı kalıntılarına rastlanılmıştır.

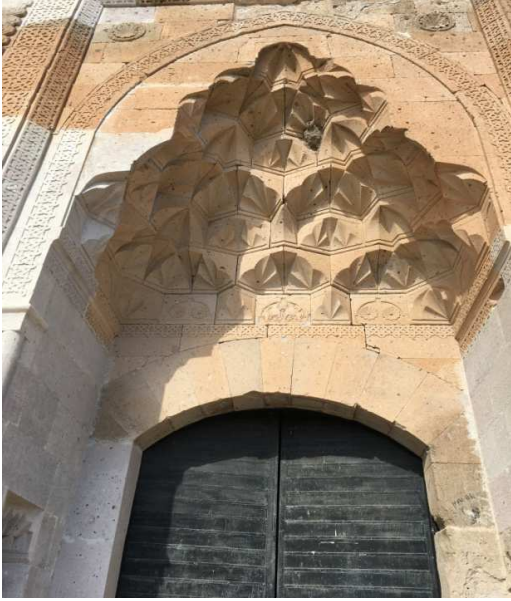
Fotoğraf No:3 Alay Han Görünüm.

Fotoğraf No: 4 Ortaya Çıkan Kalıntılar.

Yapının taç kapı dışında bir süslemesi yoktur. İlk çerçevesi sade olan taç kapının ikinci kısmında iç içe üçgenlerden meydana gelen zikzak şekilli geometrik desenlerin görüldüğü, içteki sekiz kollu bir yıldızdan gelişen, yine iç içe girmiş sekizgenlerin meydana getirdiği bir süsleme yer alır. Kavsaraya doğru meyillenen içteki kuşakta ise, eşkenar dikdörtgenlerin meydana getirdiği, geometrik bir süsleme görülür. Kavsara kemeri üzerinde iki köşeye yerleştirilmiş birer gülbezek motifi yer almaktadır (Ünal, 1982: 91-104). Kapı kemer kilit taşı üzerinde, kavsaraya geçişi sağlayan, taç kapının üçüncü kuşak süslemelerine benzer şekilde bezenmiş bir kuşak görülür. Kilit taşı üzerinde, kavsaraya geçişi sağlayan bir kuşak daha görülür. Kilit taşı hizasında, kuşağın hemen üstünde, tek başlı ve çift gövdeli bir arslan figürü mevcuttur; arka ayakları üzerine oturan arslanlar poz verir şekilde işlenmiştir. Kuyrukları arka ayaklarının arasından gövde üzerine dolanır ve sırtında sona ermektedir (Deniz, 2007: 54). Arka ayakları üzerine oturan, gövdeleri yanda, başları cepheden verilen arslan figürü yüksek kabartma işlenmiş olup, çift vücut tek başla birleşmektedir. Yüz tipleri tipik Selçuklu stilindedir (Öney, 1988: 20). Kuyruklar bacak arasından geçip sırtta son bulan kuyruk uçlarında ejder başı yoktur (Ögel, 1962: 103).

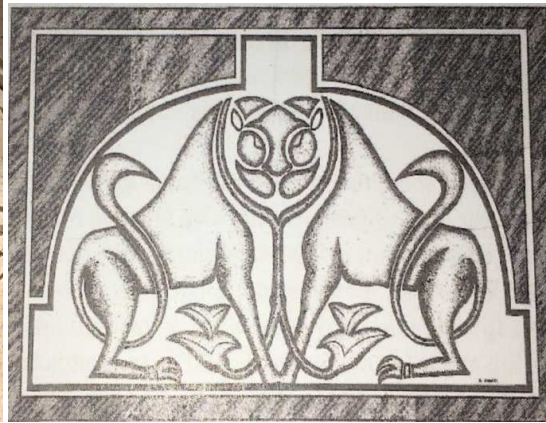

Fotoğraf No:5 Taç Kapı Görünüm.

Fotoğraf No: 6 Çift Gövdeli Tek Başlı Arslan Figürü.

“Palermo’da 1140 tarihinde yapılan Capella Palatina tavan fresklerinde arka ayakları üzerine oturmuş tek, çift ve hatta Alay Han’da olduğu gibi çift gövdeli, tek başlı Selçuk stilinde arslan örnekleri görülmüştür (Villard, 1950: 147-152). Eski Şark, Yunan, Girit, Miken, Etrüsk Roman sanatında tanınan tek başlı çift gövdeli arslanın Selçuk stilinde görülmesi”, kültür etkileşiminden kaynaklanmış olabileceğini akla getirmektedir(Barnet, 1956:2). Ayrıca, Louvre müzesinde 11.-12. asır İran’dan bir kabartma ve Türkistan’da Tirmiz şehrinin doğusunda ele geçen Karahanlı sarayına ait alçı kabartma çift gövdeli, tek başlı arslanlar stil ve teknik bakımdan, Selçuk örneklerine en yakın ve bizi Avrasya hayvan stili kaynaklarına bağlayan örneklerdir (Ögel, 1988: 280).

Fotoğraf 7: Arslan Figürü Görünüm.

Fotoğraf No: 8 Çift Gövdeli Tek Başlı Arslan Figürü Çizim.

(Kaynak: Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları, s.64.)

3. TÜRK KÜLTÜRÜNDE ARSLAN FİGÜRÜ

Arslan figürü, Anadolu’da yaşamış olan birçok uygarlığın, farklı sanat dallarında çeşitli örneklerle karşımıza çıkmaktadır. Tüm uygarlıklarda arslan figürüne yüklenen anlamlar hemen hemen aynıdır.

Arslan figürünün ilk örneklerini Orta Asya Hun kurganlarından çıkan eşyalarda görmekteyiz. Gücün, kuvvetin, kahramanlığın sembolü olarak görülen arslan aynı zamanda kötülüklerden koruması amacı ile saraylarda, şehirlerde, kalelerde koruyucu bir unsur olarak kullanılmıştır.

Arslan sembolü geçmiş milletlerin birçoğunda genellikle güç ve ihtişamın sembolü olarak kullanılmıştır. Türk sanatında arslan figürleri daha çok Budizm ile birlikte görülmekle beraber, Altaylar ’da da bu figürün görülmesi daha erken dönemlerden beri arslan sembolünün Türklerde kullanıldığını göstermektedir. Budizm’de arslan, bazen tanrı sembolü ve bazen de hükümdarın kendisini veya oturduğu tahtı simgelemiştir Arslan savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet ve kudret sembolü olmuştur. Arslan sembolü Türkler’ in İslam’ı tanimasından sonra da anlamını yitirmemiş (Sarkıçoğlu, 2011: 63). İslamiyet’ten sonra ise barışın, huzurun, adaletin, mutluluğun simgesi olarak da kabul görmüştür (Saritaş, 2016: 11-12). Özellikle Bektaşilikte arslana verilen önem büyüktür ve Haydar adıyla anılır, Hatta Hz. Ali “Haydar-ı Kerrar’dır, tekrar tekrar aslandır. Osmanlı hat sanatında “Esedullah- Allahın aslan” diye yazı ve resimler yapılmış ve bunlara kutsal manalar yüklenmiştir (Aksel, 1967: 83). Selçuk’ta çift görülen aslanlar yine

gerisinde koruyucu sembol yatan bu çift Ali sembolü de olabilir. Hz. Ali arslan suretinde gördüğü gibi, Hz. Piri de aslanlarla kerâmet göstermiş, üzerine gelen arslanları sıvazlayarak uysallaştırmış (Aksel, 1967: 84).

İran Selçuklularında çok sayıda örneğine rastlanan arslan figürleri hükümdarın kudret ve kuvvetini sembolize eder, tahtı ve hükümdarı her türlü kötülükten koruyan nazarlık, tılsım yerine geçmektedir. Selçuklu Devleti'nde kale, saray, han köprü gibi yapılarda arslanlarda muhakkak aynı fonksiyonla düşünülmüştür. Selçuk figür dünyasını etkilediğine inandığımız eski inançlara bakılırsa paralellik görülür (Öney, 1988: 37).

Şaman kültü inançlarına göre arslan ve kaplan şamana gök yüzü ve yer altı seyahatinde yardımcı olan ruhtur (Eliade, 1957:82). Ayrıca, şaman etkilerinin İslam tarikatlarında kalıntıları da Anadolu Selçuk sanatında bol arslan görülmesine sebeptir. Anadolu'da hâkim bir inanca göre arslan ağızlarında akan sularla abdest alınır, şifa niyetine içilir (Aksel, 1967: 83).

Zeki Velidi Togan "Türkler hâkim bir millet olarak yaratıldıklarına inanmış ve buna komşularını da inandırmışlardı, kendilerinin kurt yahut arslan soyundan indiklerini kabul ediyorlardı" Kaleler, köprü ve mezar taşlarında arslan tasviri aynı zamanda böyle bir inanışla ilgili olabilir, (Togan, 1946:102) ayrıca Selçuklu Sultanlarının birçoğunun isminde arslan isminin sıklıkla kullanılması bu fikirle özdeşleşmektedir.

Arslan; savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet ve kudret simgesi olmuştur. İslamiyet'ten sonraki Türk sanatında aslan simgeciliği, İslamiyet'ten öncekinin izinde gelişmiştir. Yeni birtakım tasavvurlar işin içine girmekle beraber, eski fikirler İslam'la bağdaştırılmıştır. Zaten arslanın güç, kuvvet ya da koruyucu bir simge ya da taht timsali olması gibi hususlar birçok mitolojide ortaktır (Çoruhlu, 2000: 35). Arslan, altını ve güneşi, her nesnede mevcut olan hareketlilik, yönelme ve yaratıcılık ilkesini temsil ettiği için tasavvufi inançlarda tefekküre karşı hareketi simgelemektedir (Ögel, 1962: 530).

4. ALAY HAN KERVANSARAYINDAKİ ÇİFT GÖVDELİ TEK BAŞLI ARSLAN FİGÜRÜNÜN ÖNEMİ

13. yüzyıldan günümüze kadar gelmeyi başaran Alay Han'ın giriş kapısında görülen arslan figürünün, Selçuklular döneminde sadece Alayhan'da görülmesi dikkat çekmektedir. "tek başlı çift gövdeli" bu arslan figürü ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmektedir.

Arslan figürünün ilk çağlardan beri, kuvvet, güç, iktidar, hükümlanlık sembolü olduğuna, günümüzde de hemen hemen aynı amaçlarla kullanılmaya devam edildiği bilinmektedir. Ancak çift gövdeli arslan figürü, kaynakların da işaret ettiği gibi, kuvvetin iki katına çıkmasını ifade edebilir (Ögel, 1962: 530-533).

Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürü Mustafa Doğan ile yapmış olduğumuz görüşmede " Alayhan'ın İpek Yolu üzerinde yer alan önemli kervansaraylardan biri olduğunu, Arslan figürünün tarihte gücün sembolü olduğunu ifade eden Doğan "İslamiyet'ten önce ve sonra Türklerde çeşitli eserlerde arslan figürü görülüyor ancak buradaki sembolü özel ve farklı kılan, arslanın çift gövdeli ve tek başlı olması. Ayrıca devletin gücünün iki katına çıkmasının yanı sıra II. Kılıç Arslan'ı sembolize ettiği de öne sürülüyor. Karamanlılarda Tirmiz Sarayı'nda da tek başlı çift gövdeli arslan figürü görüyoruz. Karamanlılarda devlet yönetiminin iki yapıldığını biliyoruz. Devletin doğu ve batı olarak ikiye ayrıldığını ancak yönetimin tek bir elde toplandığını görüyoruz. Bu figürün o anlama gelmesi de muhtemeldir. Ancak Anadolu'da sadece Alayhan'da görülen bu figürün sadece II. Kılıç Arslan döneminde ve yalnızca tek bir yapıda kullanılması ve sonraki dönemlerde hiç görülmemesi tek başlı çift gövdeli arslan figürünün II. Kılıç Arslan'la ilgili olduğunu da düşündürüyor" diyerek düşüncelerini belirtmiştir (Mustafa Doğan ile 11.10.2016 tarihinde yapılan görüşme).

Diğer bir düşünce ise; konumu itibari ile hem askeri hem de ticaret yollarının üzerinde yer alan Aksaray, hemen hemen her dönemde önemli bir yerleşim yeri olma özelliğini korumuştur. Konya, Selçuklu Devleti'nin başkenti olduktan sonra, Aksaray'da doğudaki yol güzergâhı üzerinde kurulan önemli bir merkez durumuna gelmişti. Böylelikle Selçuklu idaresine geçen Aksaray, Selçuklu sultanları ve çeşitli beylik devletlerin şehre yaptırmış oldukları eserler ile tarihi, siyasi, ekonomik ve kültürel faaliyetlerin ortak noktasını oluşturmuştur. Ticareti ön planda tutan Selçuklu Devleti han ve kervansaray mimarisine önem vermiş ve bu mimariyi sadece ekonomik ve ticari değil, devletlerarası siyasi ilişkileri de göz önünde bulundurarak inşa etmişlerdir. Bu bağlamda II. Kılıç Arslan çift gövdeli tek başlı arslan figürünü buraya yerleştirerek, siyasi ve ekonomik ilişkiler içinde bulunduğu devletlere, gücün ve kuvvetin kendisinde olduğunu, yenilmez ve ülkesini koruyan bir hükümdar olduğu mesajını vermek istemiş, böylelikle kültürel ve siyasi bir bildirimde bulunmak istemiş olabilir. Bu nedenle, o dönemde devletin gücünün iki katına çıkmış olması buna gerekçe olarak gösterilebilir. Ayrıca, figürün, taç kapısında giriş kapısının kilit taşı hizasında bulunması ve yapının başka bir yerinde görülmemesi dikkat çekici bir özelliktir. Kilit taşı; Eski Roma yapılarında kullanılan köprü, kubbe gibi yapıların ortasındaki ağırlığı ve dengeyi sağlayan taşta verilen isimdir. Yani kilit taşı, üzerine binen ağırlık kadar aşağıda ve yanda bulunan taşlara basınç yapar. Diğer taşlarda bu basıncı toprağa veya yere kadar iletir. Üzerine ne kadar ağırlık binerse binsin yapı ayakta

kalır (Taironas, 07.10.2016, www.guncelmeydan.com.tr.). Bu bilgi çerçevesinde II. Kılıç Arslan döneminde Selçuklu Devleti, Bizans ve Beylikler ile mücadele içine girmiş büyük başarılar kazanmıştır. Ülke barış ve refahın yanında ekonomik ve sosyal alanda büyük gelişmeler göstermiş, ilim ve sanatın gelişmesine katkıda bulunan devlet haline gelmiştir. Figürün kilit taşının üstünde yer alması, siyasi ve ekonomik ilişkiler içinde bulunduğu devletlere kendisinin ve devleti için ne denli önemli bir hükümdar olduğunu göstermek için çift gövdeli tek başlı arslan figürünü kilit taşı üzerinde istemiş olabilir.

Bununla birlikte; Sultan Mesut'tan sonra Anadolu Selçuklu tahtına çıkan II. Kılıç Arslan, aynen IV. Archelaus gibi şehri 1155 yılında yeniden kurmuştur. Şehirde, kendisi için bir saray, cami ve mescitler, hanlar, hamamlar, zaviyeler, askeri mekânlar yaptırmış, Azerbaycan'dan da bu şehre gaziler, âlimler ve tüccarlar getirterek iskânını daha da kuvvetlendirmiştir. Bu şehre gayr-i Müslimleri almamıştır. Bizatihi Sultanın nezaretinde imar ve iskân edilen şehir, Sultanın çoğu zaman kaldığı ve ordularının hareket noktası olduğu için Sonya, Dar'üz- Zafer, Dar'ül-Cihad ve Dar'ül-Ribat isimleriyle anılmıştır" (Erdal, 2012: 42-45).

Bu bilgiler ile düşünüldüğünde; II. Kılıç Arslan'ın isminde arslan olması, devlet içinde aktif ve güçlü bir hükümdarlık örneği sergilemiş olması, Aksaray'ın gelişmesine bizzat destek olmasından dolayı bu şehri kendisi ile bütünleştirmek adına mührünü buraya yerleştirmiş olabilir. Ayrıca hükümdarın güneşe benzetilmesi ve güneşin burcunun arslan olması, (Yusuf Has Hacib, (Çev. Resid Rahmeti Arat, 1994: 70-71: 824-834) sanatta arslan figürlerinin koruyucu özellikleriyle öne çıkması, hâkimiyet ve hükümdarlık sembolü olarak bilinmesi (Gierlich, 2009: 53) ile birlikte düşünüldüğünde sembolün bu handa olması ihtimali güçlendirmektedir. Ayrıca arslan figürünün iki tane olması, Kuran-ı Kerim'de iki kavramının sıklıkla yer alması, Hz. Muhammed ile Cebrail arasındaki mesafeden bahsedilmesi ve iki yay uzunluğu kadar olması (Necm Suresi, 9) ve Hz. Nuh'un Tufan'dan önce her hayvandan dişi ve eril olmak üzere iki hayvanı gemiye alması (Hud Suresi, 40) II. Kılıç Arslan'ın bu mührü kullanması ve buraya koymasının nedenlerinden biri olarak ifade edilebilir.

5. SONUÇ

İnsanoğlu, varoluşundan itibaren kimi zaman başına gelen doğa olaylarına, kimi zaman ise etrafındaki canlı veya cansız varlıklara birtakım anlamlar yüklemiştir. Yaşamış olan her uygarlık bunu ya kendine göre yorumlamış ya da ortak bir noktada birleşmiştir. Birbirleriyle kültürel, siyasi ve ekonomik anlamda sürekli etkileşim halinde olan uygarlıklar, anlam ve ifade yükledikleri canlı ve cansız varlıkları, kendi kültürleri ile bütünleştirerek günümüze değin yaşatmışlardır.

Türk inanç ve kültüründe hayvanların sembolik anlamları, yaygın olarak kullanılmıştır. Türk mimarisinde ve sanat eserlerinde hayvan sembolizmi yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'nun her bölgesinde benzer zengin süsleme örneklerini görmek mümkündür. Kalelerin burçlarında, medreselerde, camilerde, hanlarda gücü, hükümdarlığı ve hâkimiyeti sembolize eden yırtıcı hayvanlara geniş yer vermişlerdir.

Arslan figürü, Anadolu Selçuklu mimarisinde de karşımıza çıkan hayvan sembollerindedir. Egemenlik, koruyucu, kudret sembolü gibi anlamlar taşıyan aslan figürü, en zengin örnek olarak figür tasviri dünyasında yer almaktadır.

Selçukluların, Anadolu Türk Birliğini sağlaması, Anadolu'da mimarı alanda yeni bir Rönesans yaratılmasına temel olmuştur. Kervansaraylar, Türk mimarisinin erken döneminde, kervan yolları üzerinde ticarî amaçlı yapılar olarak değerlendirilmekle birlikte, çıkış noktaları "*ribat*" a dayanır. XIII. yy. Anadolu Selçuklu Kervansaraylarının çoğunun kitabelerinde bile bu terim yaşamaktadır. Anadolu Selçuklu kervansarayları XIII. yy. da Anadolu Türk Birliğini sağlamış olan Selçuklu Devleti'nin yol şebekesine ve ticarete verdiği önemi vurgulayan önemli anıtlar olarak günümüze ulaşmıştır. Her türlü yol bakım ve hizmetinin vakıf olarak karşılandığı anlaşılabilir bu yapılar, Ortaçağ Anadolu Türk uygarlığının en önemli yapılarıdır. Mekân düzenleri ve tasarımları yanında taş süslemelerindeki çeşitlilik önemlerini bir kat daha artırır. İlk Sultan Han'ı olan ve 1192 tarihli Alay Han başta olmak üzere, Selçuklu Sultanları tarafından yaptırılmış, çok sayıda kervansaraylar, öncülük edilerek yaptırıldıkları için değil, plân şema ve süsleme özellikleri açısından da büyük önem arz etmektedir (Altun, 1988: 42).

II. Kılıç Arslan tarafından Aksaray'da yaptırılan Alay Han'ın taç kapısında kullanılan arslan figürü diğer Selçuklu kervansaraylarında görülmemesi yönüyle ayrılmaktadır. Bu figürde dikkati çeken, sivri kulaklar, dolgun yanaklar ve büyük işlenmiş bir burun, tipik özellikler olarak karşımıza çıkar. "Selçuklu hanedanında da arslan ifadesi kullanılmakta olup, arslanın aynı zamanda, Selçuklu alametlerinden biri olduğu" belirtilmiştir (Esin, 1962: 166-167).

Orta Asya'da koruyucu unsur, arma totem yerine kullanılan arslan çiftinin (Öney, 1988: 39) Alay Han'da bu nedenle kullanılma ihtimali yüksektir; çünkü İpek Yolu güzergâhında yer alan Alay Han, hem bulunduğu konum itibarıyla hem de birçok kültürün uğrak noktası olması ve II. Kılıç Arslan tarafından yaptırılan ilk sultan hanı olması sebebiyle önemli bir merkezdir. II. Kılıç Arslan'ın buraya yerleştirmiş olduğu arslan figürü ile ülkesinin koruyucusu olduğunu, hâkimiyetin, gücün ve kudretin kendinde

toplandığı fikrini karşı tarafa vermek istemiştir. Ayrıca refah, iyi haber, bolluk, bereket, barış, sevgi, adalet ve iyi yönetimin bu topraklarda hâkim olduğunu, çift gövdeli tek başlı arslan figürü ile göstermek istemiştir.

Selçuklu Sanatı, Selçuklu Devleti'nin kültürünün yorumlanması açısından önemlidir. Selçukluların zengin figür dünyası içinde geliştirip üsluplaştırdıkları pek çok örnek zengin bir sembolizm dünyası içinde olduklarını göstermektedir. İslâmiyetin kabulü ile birlikte mimari başta olmak üzere diğer pek çok alanda sembol veya kült objesi olarak hayvan tasvirlerine yer verilmiştir. Bu çalışmanın, Aksaray'a pratik faydası beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksaraylı Kerim-üd-din Mahmud (1943). *Selçukî Devletleri Tarihi* (Çev. M. Nuri Gençosman Önsöz ve Notları yazar: F.N. Uzluk, Ankara, 207.
- Anonim (1982). "Aksaray Maddesi", *Yurt Ansiklopedisi*, C.VIII-IX. 6173-6233.
- ALTUN, A.(1988). "Orta Asya Türk Sanatı ile Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Mimârisi", *Mimarbaşı Kocasinanın Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, C.I, İstanbul, 42.
- AKSEL, M. (1967). *Türklerde Dini Resimler*, İstanbul, 83, 84.
- BARNET, R.D.(1956). "The Treasure of Ziviye", *Iraq*, Vol. XVII.2, Levha, XXI, 2.
- ÇORUHLU, Y.(2000). *Türk Mitolojisinin Anahatları*, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi. 35.
- DENİZ, B. (2007). "Alay Han, Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları", Ankara: *Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*.
- ELİADE, M. (1957). *Schamanismus und Archaische Ekstasetechnik*, Zürich.82.
- ERDAL, Z. (2012). "857 Yıllık Vefa Borcu", *Kırk Bir Kere Aksaray*, S: 2. 42-45.
- ESİN, Esin (1962). "Eurasia Göçebelerinin San'atının ve İslâmiyetten Evvelki Türkistan SanatınınTürk Plastik ve Tersimî San'atları Üzerindeki Bazı Tesirleri", *Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi,19-14 Ekim 1959 Kongreye Sunulan Tebliğler*, 166-167.
- GIERLICH, J.(2009)."A Victory Monument In the Name of Sultan Malik-Shah in Diyarbakir: Medieval figural reliefs used for political propaganda?", *Islamic Art* (eds.E.Grube, E.Sims). 53.
- İbn Batuta, (1914). *Ibn Batuta Seyahatnamesi*, (Çev. Mehmet Şerif), İstanbul.
- İbn-i Bibi (1941). *Anadolu Selçuklu Devletleri Tarihi*, (çev. N.Gençosman), Ankara.
- Kaya, E. (2009). "On Bin Yıllık Tarihi Kent Aksaray", Aksaray: Yeni Aksaray Basın Yayıncılık.
- KONYALI, İ.H. (1974). *Aksaray Tarihi*, C.I İstanbul, 1104.
- LEAKE, W. M. (1842). *Journal of a Tour in Asia Minor With Compative Remarks on the Ancient and Modern Geography of that Country*, London.75.
- ORAL, M. Z.(1962). "Aksaray'ın Tarihi Önemli ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, 223, 240.
- ÖGEL, S. (1962). "Selçuk Sanatında Çift Gövdeli Arslan Figürü", *Belleten*, XXVI, 103.530.533.
- ÖNEY, G. (1971). "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Arslan Figürü", *Anadolu (Anatolia) XIII*.
- ÖNEY, G. (1988). "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları", Ankara: *Kültür ve Turizm Bakanlığı*. 20, 37, 280.
- ÖZGÜÇ, T., AKOK, M. (1957). "Alayhan, Öresun Han ve Hızırilyas Köşkü, İki Selçuklu Kervansarayı ve Bir Köşkü", *Belleten*, XXI/81.
- RAMSAY W. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), İstanbul, 314.
- SEVİM, A. ve YÜCEL, Y. (1989). *Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- SÖNMEZ, Z. (1989). "Başlangıcından 18. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar", Ankara, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları VI. Dizi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi. 184,185.
- SARITAŞ, S. Türk Mitolojisinde Hayvanlar, Tüba Yayınları, www.acikadres.org.tr. 11.10. 2016. 11-12.
- SARKIÇOĞLU, E. (2011). *Din Fenomolojisi (Dinlerin Mahiyeti ve Tezahür Şekilleri)*, Isparta: Fakülte Kitabevi. 63.
- ŞİMŞİRGİL, A.(2016). *Sultan II. Kılıç Arslan ve Aksaray*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- TOGAN, Z.V. (1946). *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul.
- TURAN, O. (1941). *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası
- ÜNAL, R. H. (1982). *Osmanlı Öncesi Anadolu -Türk Mimarisinde Taç Kapılar*, İzmir.
- VİLLARD, M. (1950). U. Le P. *Pittura Musulmane Al Saffito Della Copella Polatino*, Palermo-Roma.
- Yusuf Has Hacib. (1994). *Kutadgu Bilig*, (Çev. Reşid Rahmeti Arat), 6. Baskı, Ankara: T.T.K. Basımevi.
- [http:// www.guncelmedya.com.tr](http://www.guncelmedya.com.tr), Tairanos. Erişim tarihi:07.10.2016.
- Necm Suresi 9. Ayet ve Hud Suresi 40. Ayet.

KAYNAK KİŞİLER

Adı- Soyadı: Mustafa Doğan
Doğum yeri ve yılı: Aksaray 1974
Öğrenim durumu: Lisans